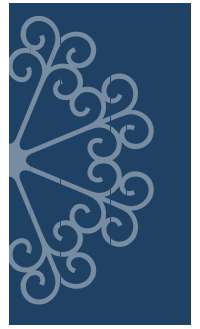

בית מזרח

גיליון שבועי
לתלמידי בוגרי
וידידי ישיבת מיר

404

פרשת מקץ

זמני כניסת ויציאת השבת

*ז	ז	
17:15	16:00	ירושלים
17:15	16:15	בני ברק
17:30	16:16	ציריך
17:15	15:47	וינה
17:34	16:18	אנטוורפן
17:48	16:26	פריז
16:47	15:39	לונדון

דבר הישיבה

"זאת חנוכה" -

האט דאס איז חנוכה!

מִרְן ראש הישיבה שה"ת רבי חיים שמואלביץ זצ"ל (שנסתלק בג' טבת תשל"ט) היה מפרש בצחות לשונו את המונח "זאת חנוכה", שאמנם בפשוטו נקרא על שם הקריאה דיומא, זאת חנוכת המזבח, אבל דורשי רשומות כבר יצאו לדורשו.

ואמר הגר"ח לפי שימי החנוכה היו ראויים להיות ימי שקידה בכפליים, אלא שבעוונותינו הרבים מכיון שההדלקה חלה באמצע סדר ב' נפגע כל הסדר והמהדרין בשעה זו בביקורי סבא וסבתא וקבלת דמי חנוכה וסיבוב ה"דריידעל" ואכילת מיני סופגנין ואכילת ארוחות במקום ההדלקה, ריבוי הכנות, ועוד ועוד מפסידים הרבה משקידתם. ואילו ביום שמיני שכבר הודלקה השלחבת בלילה שלפניו, והיום הוא יום לימודים רגיל לכל ענייניו, "זאת חנוכה" האמיתי - ובלשונו האט דאס איז חנוכה!...

"הנה הפשטם צורת הישיבה, וקלטתם רוח ורצון הישיבה, ובוה עשיתם לכם חבורה לילך בעקבות רוח הישיבה, ובכל מקום שאתם נמצאים לקחתם זאת כאילו להיות עם הישיבה בין כתלי הישיבה" (מִרְן המושגיח הגה"צ רבי ירוחם ליבוויץ זצוק"ל ממיר)

מתורת רבותינו

וחסד לאומים חטאת

ושם אתנו נער עברי עבד לשר הטבחים (מא, יב).

ארורים הרשעים שאין טובתם שלימה. (רש"י)

הקשה מִרְן ראש הישיבה שה"ת הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, הנה יש להתבונן מדוע קללה זו לא נאמרה על אותם רשעים שכלל אינם עושים טוב וחסד, ולמה דוקא על כאלו העוסקים בחסד, עליהם אמרו שאין טובתם שלימה וחסדם איננו חסד הנעשה בשלימות?

אלא הביאור הוא, שהיא הנותנת, אדם העוסק בחסד מתעלה ומתרומם על ידי כך, ויכול הוא להיתבע שאין טובתו שלימה, עד שראוי הוא לקללה על החסרון בחסדו, יותר ממי שאינו עוסק בחסד כל עיקר.

ובאמת בדבר זה נבדלים אומות העולם מישראל, וכמו שאמרו חז"ל (בבא בתרא י' ב) "אמר להן רבי יוחנן בן זכאי לתלמידיו: בני, מהו שאמר הכתוב

(משלי יד, לד) צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת, נענה רבי אליעזר ואמר: צדקה תרומם גוי - אלו ישראל, דכתיב (שמואל ב ז, כג) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, וחסד לאומים חטאת - כל צדקה וחסד שאומות עובדי כוכבים עושין חטא הוא להן, שאינם עושין אלא להתגדל".

וכוונת הדברים, כי חטאם של אומות העולם איננו בהימנעות מעשיית חסד, אלא שכל עצם החסד שהם עושים חטאת היא - "וחסד לאומים חטאת", שכיון שהם עושים חסד הרי הם נתבעים שאין חסדם שלם, עד שהחסד עצמו חטא הוא להם ומוטב שלא היו עושים אותו כלל, וזוהי מהות חסדם של אומות העולם - חסד של חטאת וחסרון, שאין טובתם שלימה.

שיחות מוסר (עמי קצ"ב)

איך מסר מדינה שלימה לאיש שאינו מכיר?!

אחרי הודיע אלוקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי (מא, מ).

החכמה משלי, אלא אלוקים יתן פתרון בפי לשלום פרעה". בזה שלא נטל לעצמו את הכבוד, רק שם עצמו כשליח, הבין פרעה כי רק על איש כזה ניתן לסמוך, ולמסור בידו את ממשלת מצרים, כי אין כמוהו ראוי לכך. במצב המיוחד בשנות השבע יש צורך באדם נאמן שלא ינצל את שנות השפע לאסוף אוצרות לביתו כי הפיתוי הוא גדול, ויכול ליטול הכל.

שיחות מוסר

לכאורה לא מובן איך מוסר פרעה ליוסף את השליטה על כל מצרים, ובעצם על כל העולם בלי שום הגבלה? אמנם יוסף עלה על כל חכמי מצרים בפתרון חלומות, אבל בכל זאת היכן ראינו שלוקחים אדם שפותר חלומות ועוד עבד לשעבר ממוצא בלתי ידוע, ומוסרים לו ניהול מדינה שלמה? מבאר מִרְן רה"י שה"ת רבי חיים שמואלביץ זצ"ל: שהתלהבות פרעה מפתרונו של יוסף איננה בגלל חכמתו, אלא עיקר הענין הוא ההדגשה של יוסף בתחילת דבריו "בלעדיו!". הסביר יוסף לפרעה "אין

מ'אמירה לנתינה' - יש דרך ארוכה...

אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי (מא, מ).

יש להתבונן בהנהגת פרעה איך שהוציא אדם עלום שם מן הבור, והשליטו על כל ארץ מצרים, ונתן לו כל הסמכויות לנהל כלכלת מצרים וכו', "אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל דבר רק הכיסא אגדל ממך", ואח"כ אמר לו "ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים", התבטל התבטלות מוחלטת ליוסף ולכל מוצא פיו.

מאיך גיסא אותו פרעה עצמו [ובאמת אין נפק"מ

אם זה היה פרעה בעצמו או לסוברים שהיה זה פרעה אחר] רואה איך שמשוה ואהרן כנסים אליו, וכדאיתא במדרשים כמה וכמה ניסים ופלאים פלאים אירע להם בעת כניסתם וכל דבר מדבריהם מתקיים, ועם כל זאת מורד ואומר מי ה' כי אשמע בקולו הלא ראה הרבה יותר מאשר ראה בימי יוסף. ההבדל בין פרעה שהיה בימי יוסף לבין פרעה בימי מרע"ה לכאורה מפליא הוא מאד.

מתורת רבותינו

דרכו ושיתו, ובא אצל עשיר אחד, והסביר לו את כל הענין, והלה התפעל מאוד מכל הענין, וכאשר פנה אליו שינדב ממונו בעבור הישיבה, מיד נהפך לאיש אחר.

לתת משהו מעצמו, קשה על האדם מאוד, ועל כן אינו רואה מאומה.

הגאון הגרבי"ד פוברסקי ראש ישיבת פוניבז'

ובפשטות "מי ברא אלה" ומכיר האמת. מה שאין כן פרעה שהיה בימי משה, היה נדרש ממנו לשחרר את ישראל ממלכותו, ולהוציא עם שלם לחירות, הרי היה צריך לתת ולהחסיר מעצמו, הוא כבר אינו רואה כלום! מראים לו בחוש באותות ובמופתים, והוא אינו רואה מי ה'.

ובענין זה היה **מרן המשגיח רבי ירוחם** מספה, שכאשר הגרש"ז מקעלם נסע לייסד ישיבה על פי

אמנם הענין הוא פשוט, מפרעה שבימי יוסף לא נדרש מאומה, הוא נשאר על מלכותו וע"י שמסר ליוסף הנהגת המדינה לא חסר מאומה, אדרבה הוא הצליח - במינוי פקיד טוב שיכלל את מדינתו, ויוסף מנהל הכל עבורו - "רק הכסא אגדל ממך".

כיון שלא נדרש ממנו מאומה והוא לא נחסר דבר, על כן ראה מיד את האמת, כמו אדם המשוחרר מכל הבלים וטמטום הלב, הרי הוא רואה בבהירות

השבטים חיו בתחושה שאין 'מקרה' רק הכל מה'

אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו (מב, כא).

וכו' אלקים מצא עון עבדיך" - הרי שבכל דבר ראו והכירו רק מעשי השם יתברך. הם היו חיים בהבנה זו שהוא לבדו המנהיג ואף שהעולם מתנהג כמנהגו של עולם, אבל רצונו ית' עשה ועושה את כל המעשים. ובהשקפה זו נהגו מתתיהו ובניו ולא התעכבו מלרוץ בעצמם ולהילחם עם היוונים למרות מיעוטם ובאמונה זו הצליחו החשמונאים והביאו ישועה לישראל.

יד יחזקאל

ומיד יחסו את המאורע לחטא שחטאו לפני עשרים שנה, כאלו כל המאורע הוא עמד לפניהם כמו חי. כל זה מפני שהבינו שאין שום סיבה לכל מקרה רק דבר ה' לבדו וכל מה שקרה להם מיד תלו ברצון ה' ית', וכן מצינו כשהשבטים מצאו מציאה אמרו "מה זאת עשה אלקים לנו" ולא נחו דעתם עד שאמר להם האיש "אלקי אביכם נתן לכם מטמון". וכשהעליל עליהם בדבר הגביע אמרו "מה נאמר ומה נדבר

שח המשגיח הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין. הנה דברים אלו נפלאים למתבונן בהם. מעשה מכירת יוסף קרה להם כ"א שנים לפני זה, וגם הרבה יש לתלות דברי האיש אליהם במה שהרבו לספר לו אודות אחיהם הקטן שאצל אביו ואחיהם שאיננו, וכמו שרואים שהיה ליעקב טענה עליהם "למה הרעותם לי, להגיד לאיש העוד לכם אח" (מג, ו), והם לא עשו כן, שלא אמרו "לא היה לנו לדבר אתו כך אלא כך היינו צריך לאמר" וכו', אלא תיכף

מבאר רבותינו

שיחה נפלאה ממרן רה"י הגרנ"צ פינקל זצ"ל:

לימוד התורה חלק מההודאה של חנוכה

בכח עמל התורה ייעקר כח חכמת יוון מן העולם

פועלת הנהגה של 'מעשה שטן'. הסימן לזה, אם הגזירה היא על הגופות כפי שהיה בימי המן, הרי זו הנהגה של 'מעשה ה' - על מנת להחזירנו למוטב, ולא תועיל לזה מלחמה כלל אלא רק לשוב אל ה' ולהתחנן לפניו. אולם אם הגזירה על הנפשות - להעביר את ישראל על דתם, אין זה 'מעשה ה' אלא 'מעשה שטן'. בכדי להחליש את כח השטן לא די בהתחזקות בתשובה ומעשים טובים, אלא נדרשת מסירות נפש ממש. לכן בימי החנוכה שהגזירה היתה על הנפשות, יצאו ישראל למלחמה - מעטים וחלשים כנגד רבים וגיבורים, ומסרו את נפשם על התורה והמצוות. אולם בימי הפורים שהגזירה היתה על הגוף, היה זה 'מעשה ה' על מנת להחזירם למוטב, ולכן הוצרכו לשוב בתשובה ולהתחנן על נפשם.

הוסיף בזה רבי אלחנן וסרמן זצוק"ל, כי בזמנינו שכח עמלק גובה בודאי שהיינו צריכים להילחם בגופינו ולמסור עצמנו למיתה ממש, אמנם כיון שלמעשה קשה לקיים את עצה זו, ואין ביכולתנו להיאבק ישירות, לכל הפחות עלינו להיאבק בזה באופן שאינו ישי. אך על מנת כן, עלינו לדעת

המשך בעמ' 5

ז, טז): "לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי". ואילו בימי החנוכה שכל הגזירה היתה על הנפשות, יצאו להילחם בגופם בחירוף נפש, למרות שלכאורה כנגד גזירה על הרוחניות היו צריכים להעתיך בתפילה בלבד.

ובאמת היה מקום לבאר טעם בכך שבזמן גזירת המן לא יצאו למלחמה על פי מה שדרשו חז"ל (בר"ר סה, כ) על הכתוב (בראשית כז, כב): "הקול קול יעקב והיזים ידי עשיו" - "בשעה שיעקב מרכין בקולו, ידי עשיו שולטות וכו' ובשעה שהוא מצפצף בקולו וכו' אין ידי עשיו שולטות". בשעה שידי עשיו שולטות לא יועיל אלא קולו של יעקב בלבד.

אך הגאון רבי אלחנן וסרמן זצוק"ל הי"ד (ביאורי אגדות על דרך הפשט, סי' ח) ביאר בזה באופן אחר. כי הנה בעת צרה יש להבחין בין שני סוגים של גזירות. יש והקב"ה גוזר גזירה על ישראל רח"ל, ומטרת הגזירה היא לעוררם לתשובה ולקרבם לאביהם שבשמים. אך לפעמים מידת הדין גוברת וניתנת רשות לשטן להצר לישראל ולנסותם, ואז באות על ישראל גזירות שמטרתם להרחיקם מעבודת ה'. נמצא, שפעמים מידת הדין פועלת בעולם תחת הנהגה של 'מעשה ה', ופעמים

חובת ההודאה של ימי החנוכה חלוקה בצורתה מחובת ההודאה שקבעו חז"ל בימי הפורים. בימי החנוכה עיקר ההודאה היא על ידי אמירת ההלל וההודאה, ובימי הפורים עיקר ההודאה היא על ידי משתה ושמחה. וכבר ידוע מה שביאר בזה הלבוש (או"ח סי' תרע, ס"ב), ששורש החילוק נעוץ בחילוק במהות הגזירות בימים אלו. בימי הפורים היתה הגזירה להשמיד את גופותיהם של ישראל ולא היתה גזירה על הנפשות, שהרי אפילו בהמרת דתם ח"ו לא היו מונעים את הגזירה. לכן כשזכו לנס וניצלו קבעו הלל והודאה על ידי משתה ושמחה - כנגד הצלת הגוף. אולם בימי החנוכה ביקשו היוונים רק להעבירם על דתם, ואילו ישראל היו נכנעים להם בזה לא היו מייסרים אותם כלל. לכן כשזכו להנצל קבעו להלל ולהודות שהוא ענין רוחני, כנגד הגזירה שנגזרה עליהם ברוחניות.

אמנם אם נתבונן בהנהגת גדולי ישראל באותם התקופות נראה כי לכאורה לא נהגו על פי חילוק זה. שהרי בזמן גזירת המן בימי הפורים לא יצא עם ישראל להילחם בכח הזרוע כנגד הסכנה שנשקפה לגופם ולחיהם, אלא עמדו להתפלל ולהתחנן על נפשם כפי שביקשה אסתר (אסתר

מרן ראש הישיבה שה"ת הגאון הגדול רבי חיים שמואלביץ זצוק"ל

מ"ג שנה לפטירתו - ג' טבת תשל"ט

שב מעבודתו בשוק, לפעמים בשעת לילה מאוחרת, היה יושב וכותב את חידושי התורה שעלו במוחו בשעה שהיה נושא את המשאות בשוק.

ר"מ בישיבת גרודנא

כשהגר"ש שקאפ ראה את מצבו הקשה, ביקש שיתחיל למסור שיעורים בישיבה ואת המשכורת שיקבל יעביר למחיית ביתו, הגר"ש אכן מינה למסור שיעור בישיבה. כששאלו אותו האם לא נמצאים אחרים שיועדים להגיד שיעור כמוהו, ענה הגר"ש: "אמנם ישנם הרבה שראויים למסור שיעור אבל להחזיר אהבת התורה כמו ר' חיים לא נמצא אף אחד כמוהו".

בהזדמנות, לאחר שבחן את תלמידיו של ר' חיים, אמר להם הגר"ש: "דבר אחד יכולני לומר על רבכם - כשהיית בן גילו, לא עמדת בגובה קרסוליו בידיעת התורה..."

"באותה תקופה גברה התמדתו ביתר שאת עד כי קבע לעצמו סדרי לימוד של ח"י שעות ויותר ברציפות, בלהט כביר וביגיעה מפרכת, שהותיר רושם בל ימחה על כל הבחורים.

שקדנותו העקשנית והחודרת, שלא שלטה בה עייפות ושבעה, היתה גורם מחנך רב משקל, שהוטבע בנפשם של תלמידיו משכבר הימים. לנוכח המאמץ האדיר שהשקיע הגר"ח בלימוד, לא היה ערך ומשקל כלשהו ל"התמדה" ו"יגיעה" במונחים מקובלים... אלה שזכו להסתופף במחיצתו ורכשו לעצמם אמות מדה נבדלות ונעלות בכל הקשור ללימוד התורה.

חבריו העידו, כי כוחו היה רב לא רק בהתעמקות ובידיעה מן הדברים המופלאים הזכורים לכל - וכך לכל אורך תקופת חייו - היתה יכולתו לחזור אין ספור פעמים על נקודה אחת, לבחון אותה בחון היטב, לפשט בה כל קמט ולהבהיר בה כל ערפול. גם כאשר הכל היה נהיר ופשוט, נהג לחזור ולשנן את העניין, כדי ששמץ ממנו לא ישמט ולא ישכח, חלילה.

אחד התלמידים הצעירים - שלימים היה לאחד מגדולי מרביצי התורה בימינו סיפר כי ניגש בישיבה אל הגר"ח לשאת ולתת אתו בלימוד, כשניגש אליו מצאו שקוע בעיון ברמב"ם. בעמדו ליד הגר"ח. אשר לא חש בנוכחותו, ספר והלך את מספר הפעמים שהגר"ח חזר על אותן שורות עצמן ברמב"ם. מה קדם לאותו רגע לא ידע, אולם מרגע שנגש אליו ועד לרגע שהגר"ח הרים את עינו והבחין בו, מנה הבחור <

אחיו ושתי אחיותיו רבצו על שכמו. משך היום עסק במסחר כאשר היה משכיר את עצמו בשוק, למי שמעוניין בסבל שישא את משאותיו הכבדים הביתה, ורוב שעות הלילה היה עמל בתורה, אחיו ואחיותיו נהגו לספר, כי לא זכור להם כמעט שראוהו ישן.

מרן הגר"ש שקאפ זצ"ל, ר"י גרודנא שמע אודותיו

כתרים רבים וסגולות רבות התעטרו לה באישיותו ובדמותו הגדולה של גאון ישראל ותפארתו, שר התורה והיראה, מלך ונסיך במלכות התורה, מרן הגר"ח שמואלביץ זצוק"ל, אולם דומה כי אחד הדברים שאפיינו אותו ביותר לאורך כל שנות חייו, היא מסכת שקידתו ויגיעתו הנוראה בתורה כאשר כל ימיו לא פסיק פומיה מגירסא ובחייו היווה סמל ודוגמא חייה לשקדן אמיתי מדורות קדומים בבחינת 'כזה ראה וקדש'. התמדתו, יגיעתו בכוחות על-אנושיים, צמאנו בשקיקה לכל טיפה ממים חיים של תורה, עם דביקות בכל החושים, היו לשם דבר עד ליומו האחרון לחייו.

בכל התקופות סיפרו אלה שהכירוהו, שעליו ניתן היה לראות בחוש מה פירוש המושג: "תורה מתשת"..."

היטיב להגדירו אחד מתלמידיו באמרו: "ר' חיים לא היה 'מתמיד' במובן המקובל של המילה. 'מתמיד' הוא זה המנצל כל רגע פנוי מזמנו כדי לעסוק בתורה. בהגר"ח התגלמה מציאות הפוכה - צריך היה לפנות רגע מן התורה כדי שיוכל לעסוק בו בדברים אחרים. הגר"ח היה מהות שכולה תורה. כאשר הלך, אכל וישן, הלכה עמו תורתו ומלאה את מחשבתו עד בלי השאר חלל מיזערי כלשהו.

לא בכדי, התבטא מרן הגרא"מ שך זצ"ל בהספדו אחר מיטתו כאשר קונן עליו בבכי תמרורים ואמר כי עליו ניתן להמליץ ולומה: "משמת רבי חיים בטלו השקדנים".

מרן הגר"ח לא היה מתנת טבע. לדורות הבאים יישאר סיפור חייו המופלא כאות ומופת לפסגות הבלחי נתפסות, שתורה ומוסר מעלות עדנה - לדרך בניין האדם בזכות יגיעה ועמל, הנקנים מכוח אהבת התורה ובזכות אהבת התורה, הנקנית ביגיעה ועמל.

ספרים רבים עבי כרס ניתן לכתוב אודות התמדתו הפלאית שליוותה אותו לאורך כל שנות חייו, במאמר שלפנינו נביא מבחר סיפורים ועובדות שליקטנו מפי ספרים וסופרים ממנו ניתן ללמוד במקצת על עוצם התמדתו הנוראה והפלאית.

שחר נעוריו

משחר טל ילדותו נודע כילד פלא בשכלו הבהיר והחריף, ובעיקר בשביל זכרונו המופלא שכמעט ולא ידע שכחה מהו, מעל הכל התבלט בהתמדתו הבלתי נלאית. תושבי העיר סטוצין שם נולד זכרו אותו תמיד כה"מתמיד" של סטוצין.

אולם, למרות כשרונותיו העצומים ואהבת התורה שבערה בו נאלץ לעזוב את כותלי הישיבה בגיל שש עשרה היות ואביו ואמו מתו עליו פתאום, ופרנסת

חיים שיש בהם תורה ויראת שמים

יריעה מרתקת על מסירות נפשו כפשוטו ללימוד

התורה בעמל ויגיעה עצומה - להגל מלאות 43

שנה להסתלקותו של מרן ראש הישיבה שה"ת

הגר"ח שמואלביץ • פִּי נֶר מְצֻנָה וְתוֹרָה אֹרֶךְ וְדַרְךְ

חיים תוכחות מוסר

והזדעזע מאד. מיד סידר את היתומים ואת חיים יקע הצעיר לקחת עמו לישיבת גרודנא שבראשותו. באותה תקופה עדיין המשיך הגר"ח לעבוד בשוק למחיית ביתו, חבריו בישיבה היו מספרים כי, כשהיה הגר"ח

עשרים וחמש פעמים! של חזרה ושינון בריכוז נפלא. הלה סיפר, כי המראה נחרט עמוקות בתוככי נפשו.

באותה תקופה היתה לו קביעות ללמוד עם רבים מהבחורים בחברותא מסכות שונות בש"ס על פני רוב שעות היום והלילה. לימים סיפר, אחד הבחורים שלמד עם הגר"ח ירושלמי, שקביעותם היה אחרי לילה של לימוד מפרך הגר"ח היה קם עם החברותא, שהיה האחרון לאותו לילה ובדרך אל מעונם לחטיפת תנומה קלה, היו חוזרים בצוותא על תלמודם. כל שינוי מקום שבדרך היה הופך ל"תחנה" שלידה היו מתעכבים השניים כדי לחזור על משנתם, שורת הספסלים האחרונה, הדלת, שער החצר - ליד כל מקום "חדש" ממין זה, היו מתעכבים וחוזרים שוב ושוב על הדברים. ברחוב המתמשך של העיירה, היו חולפים בדרכם ליד עמוד חשמל. הגר"ח - בהומור הדק, האופייני לו - היה נעצר ליד העמוד, ואומר: "הנה עוד מקום מצוין לחזור שוב על הלימוד..."

לרוב היתה ה"חזרה" מסתיימת בשעה של שחרית, כאשר צריכים היו כבר לסוב על עקביהם כדי להגיע לתפילה. הלימוד בשעה מאוחרת והיגיעה העצומה, נעשו בצניעות יתירה. מהערה מסוימת, שהשמיע המשגיח דשיבת גרודנה, באזני החברותא, התברר, כי לא ידע דבר על הקביעות הזו. בתקופה של פחות מחצי שנה - בקביעות שנמשכה שש, שבע ושמונה שעות - למדו השניים את כל הירושלמי ורכשו בו ידיעה יסודית ומקיפה.

מסופה, כי באחת מהלילות, בהן למד עם אחד מהחברותא "ירושלמי", הלכו לישון לאחר שסיימו לגבש שבע דרכים שונות להבנת הסוגיא. למחרת, כהרגלו, בתחילת הלימוד חזר לפני החברותא באופן תמציתי על הלימוד מאתמול עד שאותו תלמיד חלשה דעתו 'יציג אפשרי לזכור כך את הדברים - הרי אני לא זוכר דבר'. שאל אותו הגר"ח: מה עשית אתמול כשנפרדנו, והלה ענה בפשטות - הלכתי לישון. אמר לו הגר"ח: "ואני... נכנסתי למיטתי וטמנתי את הראש מתחת לכו - כדי שלא אעיר את חברי - וזעקתי לתוכו שוב ושוב כמה שעות את כל המהלכים בסוגיא כדי לתקוע אותן (-אריין האקן) בראשי..."

בישיבת מיר

מגרודנה נסע ללמוד בישיבת מיר, דבר התמדתו הפלאית עשתה לה כנפיים, בקיאותו נחשבה למעלה ייחודית ושמעו כעילוי מסוג נדיר, הקנו לו מעמד מכובד. למרות, שבישיבת מיר התרכזו מיטב בני הישיבות מרחבי תבל כולה ובתוכם בחורים מבוגרים ותלמידי חכמים מופלגים, זכור הגר"ח בלב כל לנעלה ומופלא מחבריו.

הגר"ח ש' וולבה זצ"ל היה מספר בשם המשגיח הגה"צ ר' ירוחם זצ"ל, שהיה מרגלא בפומיה לומר כי אין אדם שלא צריך ללמוד מוסר, ראשי ישיבות, רבנים, בעלי בתים, כולם צריכים ללמוד מוסר, חוץ מר' חיים (סטוצינר) שמואלביץ, העמלות והיגיעה העצומה שלו בתורה כבר תביא אותו למוסר!

מסופה, כי באחד הימים סר הגר"ח לביקור אצל מרן הגר"ח גרודז'ינסקי זצ"ל, אשר אליו היה מקורב. במחיצתו ישב אותה שעה אחד הרבנים. למראה הגר"ח, שנכנס לחדר, קם הגר"ח ע"מלא קומתו. אותו רב, שתמנה על מה ולמה קם הגר"ח ע"פני האברך הלא מוכה, זכה לתשובה: "כשהאוצר הספרים של ישיבת מיר עובר לפני, אני קם מלא קומתי..."

בגלות שנחאי

בראשית המלחמה עקר הגר"ח עם ישיבתו, ישיבת מיה, ליפן, שם פעלה הישיבה יומם ולילה וכמעט בכל רגע ישב מיישהו והגה בתורה. "היהודים נשרפים, התורה נשרפת", נהג הוא לומר, "אם לא ניצור תחליף, הכל ילך לאיבוד". בחורים, ששהו במחיצתו באותה עת, סיפרו כי הוא עצמו לא נתן תנומה לעיניו יממות שלמות. היה לומד עם בחורים - מספר שעות עם כל אחד, וכך קרה שלעיתים למד שלושים שעות ללא הפוגה. רק אז היה שותה כוס תה ומרשה לעצמו לנמנם מעט.

על אותה תקופה העיד הגר"ח שמחה עלברג זצ"ל: "כוח ההתמדה שלו היה מיוחד במינו, הוא היה לא רק היה גאון הדור, הוא היה גם המתמיד של הדור, הוא היה גאון הגאונים בהתמדה, הוא היה מתמיד שלא ידע רגיעה והרפיה מהלימוד. ביום ובלילה, בשבת וביום"ט, כעלות השחר כמו באישון ליל - תמיד, תמיד היה קשור לגמרא, הוא הרגיש שכל רגע הוא רציחה וגזילה אם הוא מבזבז על לא כלום.

ממשיך הגר"ח ש' וכותב: "אני זוכר בגלות שנחאי, השמים המטירו פצצות תבערה, להבות אדומות פרצו מדי פעם בפניה אחרת של העיר, המהומה גדולה, המוות ריחף בחלל האוויר, הכל חיפשו מקום להסתתר בו. ומה עשה אז הגר"ח? - הגר"ח רצה להחריש את קול רעם המטוסים המתעופפים בניגון הגמרא שלו. "הבה לא נאבד זמן. כל רגע של חיים הוא מתנה מהקב"ה, נמרה איפוא ונחטוף מעט לימוד". כך היה אומר באותם רגעים טראגיים כאשר צללי המוות ריחפו לנגד העיניים. האויר בחוץ - בימות הקיץ - לח ומעיק. בבית שורר מחנק ממש. אין במה לנשום. אבל הגר"ח לא הרגיש בחום, הזיעה לא אכלה בו, הצמא יבש את לשונו, אך הוא החיה את נפשו בתורה, הוא שאב לקרבו דליים מלאים של תורה והיא שהרוותה את צמאונו.

"שנים ארוכות וקשות, ימים אפורים ולילות שחורים. השמים לא זרחו ביום עם שמש ולא האירו בלילות בירח כסוף. על הלב העיק כאב איום. בשרות איוב הגיעו בצניורות חשאיים. ידיעות מחרידות הטריפו ממש את הדעת. שוכבים לישון בפחד ומקיצים בפחד. "היתה דמעותי לחם יומם ולילה", בלעו דמעות. הצער התעמק מפעם לפעם יותר ויותר שכן חסרות היו אפילו דמעות כדי לבכות את האסון שכל אחד היה שותף לו. היו אלה ימים של חולי נורא! מחלות דזיזנטריה וטיפוס השתוללו, מי היה מסוגל בזמן שכזה להתרכז, אין אפשר היה אז לחשוב ולהרהר ברמב"ם קשה, אך הגר"ח התגלה אז כגיבור פסי ורוחני כאחד. הוא התייצב לנהל לבדו מאבק בכל כוחות החושך, מאבק בלילה המפחיד, ובהישענו על ה"סטענדער" הוא עמד לפעמים כל הלילה ולמד בעיון מעמיק. כה גדולה היתה התמדתו שלא נחלשה גם בהימצאו בין סכנה אחת לבאה אחריה.

"לגבי הגר"ח הלימוד היה עבורו כמזון טבעי המחזיק את חיות האדם. כותב הלבוש (סי' מ"ז) בענין ברכת התורה מברכת הנהנין: "כשם שמברכים על אוכל המזין את הגוף, כך ישנה ברכה על המזון המזין את הנשמה. על אוכל מברכים שתי ברכות, האחת לפני והאחת אחרי האוכל. "אחרי" לא שייך לגבי תורה כך שתהיה נחוצה ברכה גם לאחריה, כי תורה אינה מסתיימת ואין לאחריה. שובע של אכילה מחייב ברכת המזון. אבל אין ולא תיתכן שביעה אצל תורה, שכן ככל שלומדים יותר, כן רוצים להוסיף וללמוד". אצל

הגר"ח היה הלימוד ממש כלחם יומיומי. ובלי מזון זה לא הבין כיצד מחזיק אדם את חיותו.

תלמידו הרה"ג ר' ראובן גרוסמן זצ"ל סיפר, כי בעת המלחמה כשברח משנחאי והפליג לארה"ב והיה בספינה כחודש ימים למד אז בספינה בספר 'שב שמעתתא' וחיבר עליו קונטרס בשם "תורת הספינה" ובו ל"ב מערכות וחיידושים שחידש. היה זה גילוי נוסף של אהבת תורה שיקדה בו כאשר במס"י גם בשעות כה קשות ריכז מחשבתו בלימוד כה מעמיק, וכשפעם שאלו אחד הנוסעים בספינה היכן אנחנו נמצאים? נענה הגר"ח בטבעיות: "אנו נמצאים עתה בשמעתתא ג'..."

בדיבוק חברים

דרכו של הגר"ח היה מאז ומתמיד לקבוע לימודים חברותות עם כל מי שבקש ממנו ולא היה מסרב לאף אחד, כך היה יוצא לפעמים שהיה לו עשרה ואף חמשה עשר חברותות לאורך היום והלילה.

לכל אחת מהחברותות הקציב מראש את הזמן, ואת הלימוד המיועד לה. עם אחד למד במשך שבועות, שורות ספורות בלבד, ועם השני ערך תכנית לימודים לסדר שלם בש"ס, עם שלישי קבע ללמוד בשנה אחת מסכתות נדרים גיטין וקידושין, כשעל כל מסכת שילמדו יחזרו, והיו לו חברותות ללימוד 'קצות' 'נתיבות' 'שב שמעתתא' 'מנחת חינוך', כל קביעות היתה קצובה - שעה וחצי, או שעתיים ודקה - לא יותר, אבל כשהגיע הזמן היה מפסיק אפילו באמצע ענין, שכן לא פחות מעצם הלימוד, חיוני היה הלימוד בחברותא ובקביעות.

החברותות היו קבועים ומסודרים עד השעה אחת אחר חצות בלילה, לפעמים כבר החל ללמוד בחברותא מהשעה שלש לפנות בוקר. פעם ביקש אחד ממכריו ללמוד עמו בחברותא לפני שחרית השכם בבוקר, ענה לו הגר"ח שהדבר אפשרי רק משעה אחת אחר חצות ואז שאלו: "האם השעה תהיה שעה נוחה עבורך?... הגר"ח הסבירו שהוא קבע סדרים אלו כדי שיהא 'מוכרח', המחויבות, היא אחד הגורמים החשובים ללימוד ברצף ולמניעת הבטלה.

גם את ארוחותיו היה אוכל בדרך כלל בשעת לימודו בחברותא. מעולם לא הקדיש יותר משלש עד חמש דקות לאכילה וגם בעת שאכל היה מאזין לחברותא, מעיר הערות בין נגיסה לנגיסה או חושב בריכוז עצום. בסעודות שבת היה יושב מהורהר. בשנים בהן סמוך היה על שולחן חמיו, חיכה לו חברותא בחדר השני ואתו היה לומד בין מנה למנה. פעם סיפר לו נכדו, בתחילת הסעודה קושיא ששמע ממגיד ירושלמי ידוע. משך כל הארוחה היה הגר"ח מהורהר שעה ארוכה. ממש עם סיום הסעודה פנה אל נכדו - "ומה הוא תירץ"? ניכר היה בעליל, כי בעניין זה לא חל כל הפסק במחשבתו ולמרות הזמן שחלף, המשיך כדבר מובן מאליה, את העניין שלא נקטע לרגע, מבחינתו.

מעשה היה בקייאדן באחד מבעלי הבתים, שהזמין את עצמו לסעודת שבת אצל הגר"ח. לאחר תפילת שחרית התעכב האיש כדי לשוחח עם מיישהו דקות קצרות. לא חלפה רבע שעה והגר"ח נראה חוזר לביקראו, כסבור היה האיש. שהגר"ח חזר על מנת לקרוא לו, אולם, הגר"ח אמר לו: "אני מצטער שהתעכבתי", התנצל האיש "אני כבר בא..." "הסעודה מחכה לך", השיבו הגר"ח "אולם, אתי תוכל לסעוד רק בסעודה שלישית, אני כבר אכלתי..."

מסירותו לשיעוריו עמדה מעל למיגבלות ולחוקיות הטבעיים. בגבורה מופלאה עמד במלחמת הגוף ובגבורת נפש ניצח במלחמת הרוח. במצבים שלא יאמנו לא המח לנהר השוטף של יסוריו לסחוף אותו אל זרועות החידלון. לא עזרו השיכנועים, הנימוקים והטענות ש"אי אפשר". אין "אי אפשר", היה אומר. כשחזר מן השיעור היה כולו הנאה - והתבטא "היה טוב. רואים אתם - אפשר היה לומר את השיעור...". בשנותיו האחרונות התקשה ללכת, במאמצים כבירים עלה במדרגות אל הישיבה, על הבמה לא היה זכר לחולשתו ולכאביו, כאילו היו יסוריו תלושים מהווייתו...

התקופה האחרונה

בשבעות האחרונות לחייו היו יסוריו נוראים ואיומים וקשה להבין בשל האנושי כיצד מסוגל בשר ודם לעמוד בכך. ימים ולילות היה מסובל ביסורים ובכל זאת המשיך ולמד כאשר לא פסק פומיה מגינסא, ואת זה קיים בכל המצבים גם ברגעים של יסורים נוראים.

גם בימיו האחרונים, כאשר שכב מחוסר הכרה, זעק פעם: "אין תורה כתורת משה". מישוהו שעמד לידו שמע אותו אומר מתוך עלפוננו: "הרש"ש לא צודק!" הלה שאלו על אתה: "היכן" והגר"ח ענהו "בבבא קמא וגיטין", "ומה בשאר המקומות". המשיך האיש לשאול... הגר"ח, מחוסר הכרה, חיך, אותו חיוך של שמחת תורה מרוממת אשר חשכת היסורים גם היא לא יכלה לה...

לסיום, נביא מה שספדו הספדנים לאחר הסתלקות ואמרו עליו: "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב ר' חיים את התורה בוז יבזו לו..."

בהסתלקותו אמר עליו אחד מגדולי הדור בהספדו: "מלאך המוות לא יכול היה לו היה לו צורך להתיש את כוחותיו ביסורים משונים כדי שיפסיק להרהר בלימוד ורק אז היתה למלאך המוות שליטה על נשמתו..." ישר כח גדול לידידנו הרב יעקב הייזלר על סייעו הרב במאמר זה, תשוח"ח לו.

באהבת התורה שלו לא היה כל מקום לאבחנה בין דבר "מענין יותר" ו"מענין פחות". על סוגיות שלמות בש"ס, אשר הלמדנים מכנים אותן "סוגיות יבשות", היה הגר"ח חוזר מאות פעמים בלי גוזמה ומשנן אותן שוב ושוב לפרטי פרטיהן. ללא לאות, מסוגל היה לחזור עשרות פעמים על ס"ק בש"ך כסדרם... תלמיד בישיבה לא ידע נפשו מרוב התפעלות, כששמע בהזדמנות כלשהי את הגר"ח משנן וחוזר וגורס עשרות פעמים, בנימה מונוטונית ובסבלנית אין קץ, משנה ידועה ושגורה מן המסכתות הנלמדות בישיבה. אותו תלמיד סיפר, כי המעמד המרשים הוא מחק באתת מטבע לשון שהיתה שגורה בפיו - "מה כבר ניתן לחדש כאן?..."

תורה מתוך הדחק

התמדתו הנוראה לא פסקה גם בעת יסוריו ומכאובי הרבים שאפפו אותו. הגר"ח היה בעל יסורים, מילדותו סבל מליקויי שמיעה ובמרוצת השנים אבד לו חוש השמיעה באוזן אחת וגם באוזן השנייה נזקק למכשיר כדי לקלוט את הנאמר. באזניו רחש זמזום טורדני שהלך והתגבר עם השנים. גם היה ידוע בלבו החלש ובעל לחץ דם גבוה כל אלה יחד גרמו לו לכאבי ראש איומים. בנוסף לכל אלה, סבל ממחלה שגרמה לו מיחושים מציקים בגב. ואם לא די בכך, גם לקה בשיתוק בגרונו ובמשך שנים מסר את שיעוריו מסר את שיעוריו ושיחותיו במאמץ רב.

במאמצים על-אנושיים התגבר כארי לעבודת הקודש. לשיא גילוי האהבת תורה שלו הגיעו הדברים, כשפעם התמוטט ואיבד את הכרתו ומחצית השעה חלפה מרגע שהתעורר ועד שניתן היה להחליף עמו מילה. כשפתח את פיו אמר 'לא היה לי מה לעשות' - באותה חצי שעה - 'הספקתי להכין את השיעור'

לא אחת, בעתות חולשה, ניסו בני הבית, להניאו מלומר שיעורים, "חבורות", שיחות מוסר ו"ועדים" - אך הוא לא אבה לשמוע. והיה מתבטא: "הזמן היחיד בו אני שוכח את יסורי הוא זמן השיעור, מה טעם, אם כן, להביטל ממנו?..."

בכל שבת אחר התפילה, עד שבני הבית היו מתכנסים לאכול, היה הדבר אורך דקות מספר. לפרק זמן זה היה להגר"ח חברותא אתו היה לומד עד שכולם הסבו סביב לשולחן...

עובדה הווה, כאשר הגר"ח הזכיר לחברותא, כי בענין זה היו לו בשעתו 14 קושיות וכדרכו החל לפרט את כל אותן הקושיות, אולם לא הצליח לשחזר רק 13 מתוכן. החברותא היה 'מוכן להסתפק' בכך אבל הגר"ח לא וויתה, אלא חזר לסכם את כל הסוגיא לארכה ולרחבה, לפרטי פרטיה ולא המשיך עד שהצליח להעלות אותה קושיה מתהום הנשיה.

אחד החברותות סיפר, כי פעם בשעה מאוחרת סיים את לימודו עם הגר"ח בחברותא. לפני צאתו מביהמ"ד נפל מבטו של הגר"ח על ס' שער המלך הגר"ח נטלו, והחל מעיין בו, בבוקר מצאו החברותא ניצב באותו מקום, כשהוא עדיין שקוע כולו בעיון בשער המלך מבלי להתחשב

כאמור, הגר"ח, נענה לכל מי שבקש את קירבתו וללמוד עמו בחברותא, בלי להתחשב במדת למדנותו. כאמור, את המסכת או הענין שהיו נלמדים, היה קובע לאחד "התייעצות" עם החברותא... פעם כשלמד עם שני צעירים, פנה אליו צעיר שלישי ובקש להצטרף. "עלי ליטול רשות מהחברותות שלי", השיבו הגר"ח.

רב אמריקאי ישיש שלמד בשעתו בסטוצ'ין, עלה לארץ במטרה לעשות בה את שארית ימיו. הרב, למרות גילו המופלג וחולשתו הרבה בקש ללמוד בחברותא עם הגר"ח, הדבר היה קשה להגר"ח ואעפ"כ נמנע מלסרב לו. משך תקופה ניכרת למדו בחברותא, בשעת צהרים, מסכת שלמה, עד שכוחותיו של הישיש לא עמדו לו יותר...

באחד מבתי הכנסת בירושלים, נהג הגר"ח ללמוד בחברותא עם יהודי בעל מראה מוזנח והליכות מוזרות, אשר יציבותו הנפשית היתה מוטלת בספק... מאן דהוא לא התאפק והביע את תמיחתו בפני הגר"ח "מה לעשות? - הוא בקש ממני..." היתה תשובתו.

ועמלו בתורה

את כל כחו ומרצו - בגוף וברוח - השקיע בתורה. לא היה רגע בו לא נראה לומד. שכיח היה שהגר"ח יסעד את לבו כדבעי בבוקר ולאחר כן ילמד בלהט ובעוז שלוש שעות ויותר ללא הפוגה, ושוב חוטף תנומה וקם משנתו כדי לחזור שוב על התהליך המייגע וחוזר חלילה, וקרא גם שבבוקר מצאוהו ישן תחת הספסל בו צנח מאפיסת כוחות.

גם בשעת אכילתו ניכר היה בעליל, כי מוחו סוחפו אל מרחבי סוגיא כלשהי; הריכוז בתפילה עלה לו במאמצים קשים. מוחו עבד תדיר - מקשה ומפרק, משווה ודוחה, היום והלילה היו שווים בעיניו, כל עוד הצליח להחזיק את עיניו פקוחות. למען הדיוק, ככל שהשעה היתה מאוחרת יותר היה מוחו צלול יותר וריכוזו גבר. לאורך תקופות ארוכות ניקרה בלב רבים השאלה אפופת התעלומה, מתי וכמה היה ישן בפרקי זמן,

לצד זאת היה לו קביעות בליל שבת, כאשר היה גומר את כל מסכת ביצה באופן זה שמיד אחרי תפלת ערבית היה מתחיל מתחילת המסכת כדי לנצל את הזמן שעד תחילת הסעודה. וגם בתוך הסעודה ביני וביני היה ממשיך עד שהיה מסיים את כל המסכת.

ימים מקדם

לפני מסמך נדיר והיסטורי - הזמנה אישית מהורי הכלה לחתונת מרן רה"י רבי חיים שמואלביץ (שהשבוע חל יום הייארצייט) עם בתו של מרן רה"י רבי אליעזר יהודה פינקל זצוק"ל שנערכה בעיירה מיר

רואה ויכל להתנהג ככל שיחפוץ, ומי שאינו ירא שמים ינהג כפי נטיות ליבו. מעתה, על אדם לבחון את עצמו כיצד הוא מתנהג בענייני צניעות כשהוא לבדו, לאן מחשבותיו נודדות בשעה שאין איש עימו. רק כך אדם יכול לדעת את דרגתו הרוחנית.

אדם שידוע בעצמו שעדיין לא הגיע למעלה זו, עליו לערוך חשבון נפש ולזכור שאדם אינו יכול לעשות ככל חפצו, כי על הכל הוא יצטרך לתת דין וחשבון מבלי שיוכל להימלט מכך. כפי ששינוי (אבות פ"ג, מט"ז): "הפנקס פתוח והיד רשמת", כל אדם חותם על מעשיו מידי יום ביומו. יוסף הצדיק זכה לתואר 'צדיק' מכיון שלא נתפתה לאשת פוטיפר (אבות דר"נ פט"ז, מ"ב), ויש להמליץ על זה את דברי הכתוב (דברים טז, כ): "צדק צדק תרדוף". אדם צריך לרדוף אחר צדקותו, לפשפש במעשיו מידי יום ביומו, ולבדוק היכן הוא יכול להשתפר בעבודת הבורא, רק כך יגיע לידי יראת שמים, וכבר אמרו בזה חז"ל (ברכות לג, ב): "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים".

ה' יעזור שנזכה לקנות בעצמנו את מידת האחריות שהיא יסוד כל המעלות הרוחניות, ויקוימו בנו דברי המשנה (אבות פ"ז, מ"א): "אשריך טוב לך, אשריך בעולם הזה וטוב לך בעולם הבא".

שיחות רבי נתן צבי

המלך הוא במידת האחריות שמוטלת עליו, והוא כל יסוד מידת מלכות. וממילא, אדם הנוטל על עצמו אחריות אפשר לסמוך עליו שירד לשורש הענין קודם שמכריע בדבר.

נמצא שאף חילוקי הנהגה הנראים כדקים, וכאלו המושגים בכמעט רוח הקודש, מסורים לכח מידת האחריות. לכח ההשפעה וההחלטה של בעל האחריות אין גבול! מידת האחריות יכולה לקיים ולהעמיד הכל, ולהיפך, בלעדית הכל יכול להיחרב הח"ל.

עלינו להתבונן במעשינו במבט של תורה ויראת שמים, ולדעת שאדם שאחראי על מעשיו מתוך יראת שמים, הוא אדם שמיועד לגדולות, ובכח אחריותו ושיקול דעתו, תבוא ישועה לרבים.

המודד ליראת שמים - הנהגת האדם בחדרי חדרים

כיצד ידע האדם בעצמו, אם זכה למעלת יראת שמים או לא. עלינו לדעת כי דבר זה נבחן בחדרי חדרים, כשאין אדם רואה את מעשיו. רק אז ניתן לבחון את עצמו אם כבר הגיע למעלה זו של יראת שמים. בפני אחרים אדם רוצה להיראות כמי שאין בו כל פגם רוחני, ולכן יתאמץ ככל יכולתו להתנהג כאדם כשר, אך כשהוא בחדרי חדרים ואין אדם

תחילה את מקור כוחו של עמלק. וכבר דרשו חז"ל (תנחומא, יתרו פ"ג) שעיקר כוחו של עמלק משום 'שרפו ידיו מן התורה ומן המצוות'. ככל שנוסיף ונרבה ללמוד תורה, יחלש כוחו של עמלק. נמצאנו למדים, כי בדור זה עיקר מלחמתנו בכח הרע הוא רק על ידי 'עוסקי תורתך', היינו על ידי עמל בתורה יומם ולילה.

על פי זה נבין כי מכלל חיוב ההודאה וההלל בימי החנוכה, נתחייבנו להוסיף ולהרבות בלימוד תורה ככל יכולתנו. שהרי כנגד כח הרע של היוונים צריכים אנו לכוחה של מסירות נפש, ובכח עמל התורה יעקר כח חכמת יוון מן העולם, והוא עצמו קיום ההלל וההודאה בימי החנוכה.

מעתה יש להתבונן, איזו אחריות עצומה מוטלת על כתפי גדולי הדורות בעומדם לפני גזירה קשה, לא כל אדם יכול להחליט אם הגזירה הבאה על ישראל היא משורש הנהגת 'מעשה ה' או 'מעשה שטן', והרי יש להכריע בדבר בין שתי דרכי הנהגה מנוגדות זו לזו. אמנם אם נתבונן, נראה כי ניסי חנוכה ופורים נתגלגלו על ידי מלכים בדווקא, בימי הפורים על ידי אסתר המלכה, ובחנוכה על ידי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול שהיה מלך. בשתי התקופות נזקק עם ישראל להכרעה דקה וגורלית, ובשתיהן הכרעת מלכים היא שהביאה את הישועה, הכרעת אסתר להיכנס אל המלך, והכרעת מתתיהו לצאת למלחמה. יסוד מעלת

ולבקר בהיכלו

"כדי להודות ולהלל לשמך הגדול" המוני תלמידי הישיבה השתתפו השבוע במסיבת חנוכה מרוממת בראשות ובהשתתפות רבותינו מרנן ראשי ורבני הישיבה שליט"א